

NOTICIAS FALSAS OU REAIS SOBRE A COVID-19? UNHA SECUENCIA DE ACTIVIDADES REALIZADA CON ALUMNADO DE SECUNDARIA EN PERÍODO DE CONFINAMIENTO

PÉREZ MACEIRA, JORGE JOSÉ
IES Ramón Cabanillas (Cambados)

PUIG MAURIZ, BLANCA
*Área de Didáctica das Ciencias Experimentais, Departamento de
Didácticas Aplicadas, Universidade de Santiago de Compostela*

PARDO IGLESIAS, JUANA
IES Ferrol Vello (Ferrol)

INTRODUCCIÓN

Os cambios actuais na sociedade e os rápidos avances científicos demandan a formación dunha cidadanía informada capaz de tomar decisións razoadas baseadas no pensamento crítico en temas de ciencias que afectan á sociedade (Hodson, 2003). Coas recentes transformacións tecnolóxicas e sociais, os límites entre a verdade, a ficción e a desinformación deliberada son cada vez máis difíciles de diferenciar e manexar por parte da cidadanía. A actual pandemia da COVID-19 viu acompañada da difusión de noticias falsas sobre a orixe do virus, a súa prevención e modos de combater a enfermidade nos medios de comunicacións e redes sociais. Estratexias para combater a propagación exponencial destas noticias inclúen campañas de concienciación cidadá por parte de científicos e sanitarios, ferramentas de filtrado da información e a adopción de medidas contra a desinformación por grandes compañías tecnolóxicas para parar os bulos. A canle YouTube anunciaba o 15 de outubro de 2020 medidas para eliminar afirmacións falsas que se publiquen en relación ás vacinas da Covid-19.

O director xeral da Organización Mundial da Saúde (OMS), Tedros Adhanom Ghebreyesus, solicitaba xa en setembro deste ano, a posta en marcha de plans nacionais para combater a desinformación sobre o coronavirus, e outras doenzas, así como para promover información sanitaria baseada na ciencia. Nas súas declaracións indicaba que “é probable controlar o coronavirus se a sociedade conta con información precisa e oportuna sobre as medidas básicas para protexerse a si mesma e aos demais”.

Estudios internacionais (Vosoughi, Roy e Aral, 2018) poñen de manifesto que as noticias sobre ciencia chegan a máis persoas e difúndense con maior rapidez nas redes sociais cando estas son falsas ou transmiten medias verdades, debido, entre outros factores, as reaccións emocionais que provocan. Nunha época de alto consumo dixital e inmediato da información, onde o tempo para analizar e poñer en perspectiva os temas de ciencias que afectan a sociedade é moi limitado (Fenichel e Schweingruber, 2010), cabe preguntarse que ensinanza de ciencias debemos promover? E, en que medida estamos formando ao alumnado en competencias complexas que lles permitan discernir entre una noticia falsa e veraz sobre ciencias?

Existen, diversas iniciativas nacionais e internacionais, dentro do ámbito da investigación educativa, que buscan promover o pensamento crítico e educación científica na abordaxe de problemas de saúde como o incremento de pseudoterapias (Puig, Pérez-Maceira, e Castiñeiras, 2020), o movemento anti-vacinas (Ageitos y Puig, 2011) e a abordaxe de noticias falsas sobre ciencias. O traballo que presentamos neste congreso nace do interese compartido entre investigadoras/es en didáctica de ciencias e profesorado de secundaria en exercicio en traballar conxuntamente en deseños didácticos que permitan ao alumnado poñer en práctica o pensamento crítico na análise de noticias de ciencias. A proposta “Poñendo a proba os teus coñecementos e pensamento crítico sobre o COVID-19”, foi elaborada polos autores durante o período de confinamento (marzo - xuño 2020), en resposta á situación de pandemia e o incremento exponencial de noticias falsas desde ese período. As tarefas, de corte telemática, teñen dobre fin: 1) facer ao alumnado de secundaria reflexionar sobre os seus coñecementos e competencias de pensamento crítico durante este período, así como do problema das *fake news*; 2) poñer ao alumnado en situación real de ter que discernir entre noticias reais e falsas sobre a COVID-19, tendo que argumentar de maneira crítica as súas decisións.

METODOLOXÍA

Participantes

Participaron dous centros de secundaria, o IES Ramón Cabanillas de Cambados e o IES Ferrol Vello de Ferrol cuxos docentes de Bioloxía colaboran estreitamente no desenvolvemento de investigacións de aula para a mellora de competencias científicas e pensamento crítico en temas de ciencias. Os grupos seleccionados en ambos centros foron de 3º da ESO, 2 grupos de 30 e 24 estudantes no centro de Ferrol e 3 grupos de 20 estudantes no de Cambados, todos na materia de Bioloxía e Xeoloxía. A razón de elixir estes cursos para levar a cabo esta proposta é que nos permitía integrar a tarefa no tema de saúde e enfermidades enmarcado no bloque 3. “As persoas e a saúde. Promoción da saúde” que se aborda no currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia (Xunta de Galicia, 2015)

Desenvolvemento da secuencia

As tarefas foron realizadas na plataforma Google forms durante o período de confinamento (marzo-maio 2020). Decidiu empregarse esta plataforma por ser de fácil manexo e o alumnado estaba familiarizado con ela, ademais de conforme co seu uso. As actividades leváronse a cabo no período correspondente ao 2º e 3º trimestre do curso en períodos de entre unha e dúas semanas dependendo de cada fase e da situación de cada centro. Por este motivo, cada fase tivo unha temporalización diferente en cada centro. O IES Cabanillas desenvolveu as diferentes fases dende principios de abril ata xuño, mentres que IES Ferrol Vello empezou a mediados de maio. Isto implicou un axuste neste segundo centro que implicou non realizar algunha das fases ou parte de elas.

Fases da proposta

Fase 1: Coñecementos xerais sobre termos e ideas clave de saúde e COVID-19. Realización dun cuestionario en Google forms para identificar os coñecementos do alumnado sobre algunhas nocións e termos xerais de saúde empregados polos medios de comunicación durante o confinamento como: “pandemia”, “virus”, etc.

Fase 2: Coñecementos sobre o coronavirus. Esta fase estrutúrase en tres partes, que se describen a continuación.

Parte 1. Enquisa sobre algunhas nocións relativas ás enfermidades infecciosas como: síntomas e cadea de transmisión.

Parte 2. Introducción de contidos sobre enfermidades infecciosas a través de varias actividades adaptadas do proxecto e-bugs (<https://www.e-bug.eu>), e a visita virtual á exposición Temporal "Outbreaks: epidemias nun mundo conectado" do Museo de Historia Natural da USC.

Parte 3. Elaboración de carteis informativos sobre a cadea de transmisión da enfermidade infecciosa producida polo Covid-19 e medidas para frear a propagación.

Fase 3: COVID-19, fontes consultadas e fake news. Inclúe un foro na aula virtual onde o alumnado comparte e debate acerca dos seus hábitos á hora de informarse sobre noticias de ciencias e en particular, o coronavirus. Tamén, sobre os seus coñecementos acerca das noticias falsas. Tras o debate, o alumnado, de maneira individual, analiza 10 titulares de noticias reais e falsas presentadas a modo de enquisa no google forms. A tarefa require que avalíen de maneira crítica o contido destes titulares e argumenten a súa elección.

Fase 4: Actuar e concienciar fronte a COVID-19. A secuencia remata coa creación dun vídeo breve no que o alumnado pola súa conta ten que presentar unha serie de consellos para evitar a transmisión dos virus. A información presentada no vídeo ha de estar contrastada e partir de coñecementos científicos afianzados.

RESULTADOS E CONCLUSIÓNS

En liñas xerais, podemos afirmar que o alumnado participou de maneira activa nas actividades propostas nun primeiro momento. Porén, as circunstancias de confinamento, de enorme complexidade en moitos casos, non facilitaron a implicación de todo o alumnado ao longo de toda a secuencia. Unha análise preliminar dos resultados obtidos na tarefa inicial de coñecementos previos sobre ideas clave acerca das infeccións e da COVID-19 en particular, mostran dificultades para diferenciar termos clave como: "pandemia" de "epidemia" e "contaxio" de "axente infeccioso". En relación ás noticias falsas, a meirande parte do alumnado expresou non ter coñecido a meirande parte dos titulares de noticias presentados sobre a COVID-19, e dificultades á hora de discernir unha noticia falsa dunha noticia veraz.

Estes resultados poden relacionarse cunha falta de coñecementos científicos básicos sobre doenzas infecciosas e competencias de pensamento crítico necesarias para avaliar noticias de ciencias falsas por parte deste grupo de estudantes. Mais, cómpre contemplar outros factores alén dos relacionados coa dimensión cognitiva e que puideron influír nos desempeños do alumnado nas tarefas en situación de confinamento, como os relativos á dimensión emocional, en proceso de análise neste traballo.

Investigacións actuais no marco do proxecto ESPIGA no que se enmarca esta proposta, poñen o foco de atención en investigar modos de promover o pensamento crítico na abordaxe de problemas contextos socio-científicos como a COVID-19, e en particular, na lectura crítica de noticias de ciencias nas aulas de secundaria e outros niveis educativos.

AGRADECEMENTOS: Este estudo enmárcase no proxecto estatal ESPIGA do Ministerio de Ciencia, Educación e Universidades, financiado por FEDER/Ministerio de Ciencia, Innovación e Universidades, con referencia: PGC2018-096581-B-C22. Ao alumnado participante neste estudo, pola súa implicación nas tarefas.

REFERENCIAS

- Ageitos, N. e Puig, B. (2016). ¿Debería ser obligatoria la vacunación? *Alambique Didáctica de las Ciencias Experimentales*, 83, 78-79.
- Puig, B.; Pérez Maceira, J e Castiñeiras, D. (2020). ¿Tratamientos convencionales o terapias alternativas? *Alambique Didáctica de las Ciencias Experimentales* 99, 43-48.
- Fenichel, M. e Schweingruber, H. A. (2010). *Surrounded by science: Learning science in informal environments*. Washington DC: National Academy Press.
- Hodson, D. (2003). Time for action: Science education for an alternative future. *International Journal of Science Education*, 25 (6), 645-670.
- Vosoughi, S., Roy, D., e Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359 (6380), 1146-1151.
- Xunta de Galicia (2015). DECRETO 86/2015, de 25 de junio, por el que se establece el currículo de la educación secundaria obligatoria y del bachillerato en la Comunidad Autónoma de Galicia. DOGA 120, 25434 - 27073.